

az életre megkívántató 's valóban hasznos tárgyak' közlése, és tudományos oktatás. Megjelen minden szombaton. Előfizethetőni reá a' kiadás helyén kívül minden posta-hivatalnál, könyvárosoknál 's vidéki beszedőknél, kik aztán a' példányokat is kiosztják.

FILLÉRTÁR

mindennemű

közhasznú ismeretek
terjesztésére.

az egész évi folyamatra valami 110 kömötszésű 's külön hozzá csatolt képpel a' beszedőknél csak 5, a' könyvárosoknál 5 for. 30 kr., postán pedig nyomtatott cím alatti elküldéssel 6 forint p. p. Esztendő' végével csinos boríték járuland hozzá a' foglalat laistromával.

3.

Második évi folyamata.

(Martius' 21-kén)

Czet- és Mammut - csontváz.

Két állatnak közöljük itten csontvázát; egyik a' száraz földi állatoknak volt legnagyobbika, de már egészen kifogyván, most csak maradványai-ban csudálhatjuk, másik a' vízi állatoknak legnagyobbika 's a' mérhetetlen tengerben mai napig létező, bámulatra indítja az embert.

A' föld' különböző rétegei azt bizonyítják, hogy az több változáson ment által, míg mostani alakját nyeré, 's a' változás miatt mind a' természet' törvényei különbözők lettek, mind az állatok elvesztek, és minden ilyen változás után új létező állott elő, hasonló talán az elromlotthoz. Az is látszik, hogy az ember egy ilyen elváltozásnak sem volt tanuja, hanem a' legutolsó után jött létre, mert azon számtalan maradványok közt, mellyeket a' változások hátrahagytak, soha sem találtatt még emberesont, egyébiránt is keves találtatván, mi a' földön most élő teremtményekhez hasonlítva. Az elővilág' maradványait nem csak lapályokon leljük, hanem a' magas hegyeken is, a' honnan azt gyaníthatjuk, hogy egyik revolutio-kor planétáknak azon része, hol most tengerek állanak, mélyebbre süllyedt, 's a' mostani szárazföld úgy emelkedett ki, vagy hogy a' mélységben munkálódó valami iszonyu erő a' szigeteket és szárazokat halmaikkal 's hegyeikkel együtt a' tenger' fenekéről tolta fel, vagy hogy ugyanazon erő egy időre oly magasra emelte a' tenger' fenékét, hogy a' vizek hegyeinket elboríthatták, mindent semmivé tettek, azután a' fenék' leülepedésével ismét előbbi medreikbe térhettek vissza.

Az agyag és kréta nemű földrétegekben iszonyu nagyságu állatok' csontjai és fogai találatnak, mellyek talán uralkodó lakói lehettek valaha földünknek, míg egy revolutio által semmivé tettek. Az elővilág' ezen állatainak csontjai csaknem minden vidékein találatnak a' földnek, de a' legtöbbek és legnagyobbak Amerikában. Képünkön az egyik csontváz ilyen elővilágbeli

állaté, mely mammutnak neveztetik. A' [déli amerikai mammut' csontjai 1712. találtattak, 's úgy látszik, földünk mostani legnagyobb állatjánál az elefántnál nem volt nagyobb magasságra nézve, de hosszabb testü 's vastagabb tagu. A' siberiai mammut sokkal nagyobb vala, 's minthogy csontjai többnyire csak elszórva találtattak, egy ilyen állatnak fellelése sokkal nevezetesebb, mint sem elhallgathatók.

1799. midőn éjszaki Sibiériában erősebben süté a' nap a' jégtömegeket mint rendesen szoká, egy halász a' tengerparton egy régi jégtorlatot látá, mely talán ezredek óta ugyanazon állapotban lehetett, rajta egy ismeretlen tömeg hevert, mellyet ki nem tudott fürkészní miből áll, minthogy a' jégtorlat sokkal magasabb vala, mint sem hozzá juthatott volna a' halász. Más esztendőben ugyanazon tárgyat vette ott észre, még inkább kitünőleg a' jégtorlatból, de most sem tudá megkülönböztetni mi légyen az. A' melegebb évszak' vége felé 1801. megismeré utoljára, hogy az egy rendkívüli állat' fagyott teste, mellynek egy része most már kiállott a' torlatból. 1803. szokatlanul leolvadván a' jég, egészen szabaddá lett a' test, 's egy fővenyhalomra esett le. Őt esztendő alatt tehát csak annyi olvadt el az iszonyu jégtömegeből hogy a' test kiszabadulhatott, a' honnan gyanítani lehet, mily erős legyen az éjszakai jég, 's mily lehető, hogy egy valaha belé fagyott tárgy, ezredekig épségben marad. A' halászok legelőbb is agyaraikat hozván eladni, a' figyelmet felgerjeszték. Két esztendővel később még azon helyen feküdt az állat, de teste már el volt pusztítva, mert a' vidék' lakosai nagy darabonként hordák szét husát kutyákat hizlalni, többiét pedig a' fejez medvék emészték el; de csontváza épen maradt, egyik első lábát kivéve, úgy hogy szépen le lehetett rajzolni. Több esont még össze volt foglalva porozogói által, a' fején még bőr volt, 's a' szemeket még meg lehetett különböztetni. A' kaponyában megvolt a' velő, de nagy részint el-

száradva; egyik fül épen maradván, rajta egy esomó serteszőr vala; a' bőr felettébb vastag és nehéz volt, 's annyi maradt meg, hogy tíz ember alig bírhatta. A' nedves fövényben még több szedetett össze 40 font szörnél és serténél, mellynek szála hosszabb volt egy lábnaál.

De ezt sokkal felül mulja még egy más szörnü állat' maradványa, mellyet Kentucky statusban egy az Ohioa szakadó folyamnál Cincinnati-tól 3 mföldnyire 1830-diki decemberben talált Finney ur. Ennek kaponyája 400 fontot nyom, 's több sor agyara lévén, mindenik agyar 1 — 12 láb hosszáságu. Ezen állatnak legalább is 25 láb magasságunak és 60 láb hosszáságunak kellett lenni. Ez a' esontváz, mellyért már 7000 tallért ígértek Finney urnak, csak egy pár oldalcsont hijával van, 's 14 lábnyi mélységben találtatott. Mikor és hogyan élt ezen állat, nehéz lenne kifejtegetni, minden esetre különös tünemény, mert még a' mammut is csak gyermek ehez képest.

A' vízi állatoknak mai napig fennlévő legnagyobbika a' czet. Nehány esztendő előtt Belgium' partjain, Ostendetől nem igen messzire, egy dögölttet leltek a' halászok. Ladikjok gyenge lévén, még kettőt vettek segítségül, 's nagy erőködésöknek sikerült végre az ostendei kikötő felé voncolni a' nagy tömeget; de a' kötélt elszakadván, egy fővénytorlatra verődött a' dög, hol felbonczoltatott, 's ily idomzat sült ki: Az állat' egész hossza 95 láb; szélessége 18; — fejének hossza 12 láb; kaponyájának magassága 4 1/2; hátgerinczének hossza 69 1/2 láb; rajta a' forgó csont' száma 62; oldalbordáinak száma 28, mindeniknek hossza 9 láb; uszángjainak hossza 12 1/2 láb, ujjainak hossza 4 1/2. Farkának körülete 22 1/2 láb, hossza 3. Nehézsége az egész állatnak 240 tonna, vagy 480,000 font; magának a' esontváznak nehézsége 35 tonna, vagy 70,000 font. A' kövérségéből nyert halzsír 40,000 fontra ment. A' megmaradt, félig rothadt, haszonvetetlen hus, melly elásatott, nyomott 170,000 fontot. Cuvier' számolása szerint valami 1000 esztendeig élhetett ezen állat. Ostendeben a' tengernek ezen csudája nagy lármát csinált, 's a' rendkívüli találmány díesére 3 napi ünneplés rendeltetett. Nem sokára Párisba és Londonba mentek a' tulajdonosok, hol a' esontváz' számára egy külön épület állítatott. Vas készültre helyeztetvén a' esontváz, gondosan összerakatott minden csont, 's az egésznek szemlélete meglepő benyomást okoz. Különösen melyuszángjai gerjesztik fel a' figyelmet, mellyek csontokból és izmokból állanak, mint a' szárazföldi állatok' első lábai, 's oly erős bőr fedi, hogy az ujjak nem mozoghatnak egyenként, noha a' kéz alaku uszáng

laposnak, és hajlékonynak látszik, mellyel a' czet-magához szoríthatja kölykét, melly születésekor 20 lábnyi hosszú. Szájának felső része 300 darab úgy nevezett halcsontal bir, melly főleg arra való, hogy az állat' óriási torkában egybegyűlő vizet összenyomja, 's azon apró állatokat beszorítsa, mellyekkel él. A' czet, mint tudva van nem hal, hanem szoptató állat. Bőre sima és pikkelyetlen, vére meleg, 's húsa olyan izű, mint a' durva marha hus. Szive két kamarájú, 's tüdejével lehell, de minthogy a' levegőt el nem választhatja a' víztől, mint a' halak kopótyuikkal tehetik, a' viz' színére kell jönnie levegőt színi. A' közönséges monda szerint sokkal nagyobbak voltak hajdan a' czetek, 's a' mostaniak csak elkoresosult maradványai a' régi óriásoknak. Scoresby ugyan tagadhatatlanul megmutatá, hogy a' grönlandi czet' legnagyobbika, soha sem volt több 60 lábnyi hosszáságnál, de az ilyen állatnak nehézsége is tesz annyit mint körül belől 300 hizlalt ökré. Az ily iszonyu tömegből kerülő halzsír valami 30 tonna, 's elképzelhetni a' czetfogás' hasznát, ha meggondoljuk, hogy nem régiben egyetlen egy czet' zsirjából 10,000 tallér jött be. Ez az olajos állomány az állat' egész testét 8 — 20 hüvelyk vastagságra borítja. Feje az állatnak oly nagy, hogy egész testtömegének mintegy harmadát teszi. Álkapczái 16 — 20 lábnyi hosszúak, 's a' czetfogók kiállott veszedelmeik' bizonyítványauál a' hajófedelre teszik ki, hol egyszer'smind az alsó álkapczában lévő finomabb olaj kiszivároghat. A' 20 láb hosszáságu ajkak oly tágas nyílást képeznek, ha felnyítatnak, hogy egy sajka a' benne lévő emberreklél könnyen belevezethet. Kivülről nincsen a' czetnek hallás-organuma, csak mikor bőre lehuzatik, vétetik észre keskeny fülnyílása, mellyen a' hang behat, azért hallása nagyon tökéletlen; de gyors ellátásával kipótolja ezt, mert a' tegtávolabbi veszedelmet is észreveszi a' vizen. Szemei idomlag nagyon kicsinyek, noha éles tekintete szerfelett messzehat, 's mind a' tiszta vizet mind a' levegőt gyorsan áthatja. Mint sajátágos jelenet ezen állat' csudálatos testalkotásában megemlítendőek még a' fej' tetejéhez közellévő léglyukak. Ezen nyílások nem arra valók, mint eddig gondoltatott, hogy a' vizoszlopot lövelljék ki, hanem egy gőzoszlopot eresztenek ki, a' honnan csak orrlyukaknak tekintethetők, de a' párának viz alatti kilövellésével egyszer'smind nagy vizoszlop is emelkedik fel, melly az orrlyukakból látszik jönni. Az e' mellett történni szokott vaj, egyetlen egy hang, mellyel a' czet magát észrevéti, mert néha az álgycsattanáshoz hasonlít az. Farka leghatalmasabb mozgó tagja az állatnak, és

fő eszköze mozgásának; az ezzel mutatni szokott ereje rémületes; egyetlen csapása egész ladikot elsúlyeszta a' benne lévő emberrel. Gyakran lefelé fordul fejével az állat, 's farkát egyenesen felnyújtván kegyetlenül csapkodja vele a' tenger' színét. Ilyenkor tajtézik a' tenger, ködgyöborítja el a' levegőt, 's a' viznek zübürgése több tengeri mértföldre is úgy hallatszik mint a' távol mennydörgés. Ugrásai 's egyéb mozgásai, szelidíthetetlen természetét és erejét mutatják. Uszángjai közel vagynak szeméhez, és nagyon hasonlítanak az emberi kézhez, ezeknek ereje oly nagy, hogy még akkor is mozognak egy ideig, mikor már elvágattak. Azonban épen nem segítik elő az állat' mozgását, hanem hasztalanul terülve fekszenek a' viz' felületén, míg az egész mozgás egyedül a' farktól ered. A' halak' uszángjai ellenben irányt adnak és korlátozzák a' mozgást, a' honnan inkább kormányzóknak mint evezőknek mondhatnának. —

Hordozható faházak.

Svéd és Muszkaországban rég óta használnak már ezek, de eddig csak favázai vagy mivei valának olyan házaknak, melyek az összerakás után még sok időre és munkára lakathattak. Azokat, melyekről itt szólnak a' svéd ezredes *Blom* találta fel 's tizenkét esztendei tapasztalás megbizonyította, hogy sikerült neki könnyen elszállítható házakat építenie, minden kívánatot kielégítőleg. Nehány nap elég egy ilyen ház' elszedésére, ujjonani felépítésére és egészen lakhatóvá tételére.

Egy olyan háznak külfalai egymásba eresztett, függőleg felállított gerendákból állanak; belső része ezen gerendáznak látirányosan fekvő, hasonlólag egymásba eresztett deszkázat, 's e' két réteg közé egy vonalnyi vastagságra valami pép tétetik, melly a' levegő' és hidegség' behatását egészen meggátolja; a' szegleti összekapcsolás vas-srófok által történik; az egész épület alapgerendák tartják, melyeknek szegletei szinte srófokkal tartatnak össze, felül pedig eresztéklyukakkal ellátvák, melyekbe a' falak bocsátatnak be, oly szorosan, hogy semmi nedv át ne szivároghasson. A' tető is kettős, mint a' fal, és igen czélirányos ehhez készült zsindellyel fedetik; az egész épület olajfestékkel kenetik be, hogy a' nedvességnek ellene álljon.

Egy ilyen ház, melly 8 év alatt különböző helyekre vitetvén, valami 150 mföldre hordoztatott el, teljes épiségekben maradt, és sem ékességből, sem erősségből el nem vesztett semmit.

A' stocholmi ligetben most is áll egy 50 láb hosszú ilyen ház, mellyben egy angol család lakott volt; fűteni könnyen lehet, 's a' szobák' melegsége épen olyan jó mint a' kő-épületekéi.

Blom ur már két emeletre is építetett ilyen házakat, melyekben több van 24 szobánál és hézagnál. Többek elküldettek már déli Európába és Amerikába, 's mindenütt kiállották a' próbát a' legszigorubb télben, leghevesebb nyárban, 's az atmoszférának leghirtelenebb változásakor is, olesó, egészséges, könnyen fűthető és jó melegségű szobákat adván. Gyorsan és könnyen szét szedhetetvén tovább vitethetnek, 's a' tűz elől is könnyen elvonathatnak. Kedve szerint állíthatja fel az ember mind szárazon mind hajón, szóval oda teheti a' hová akarja, azért szerfelett ajánlatosok kívált a' gyarmatok' alapításánál.

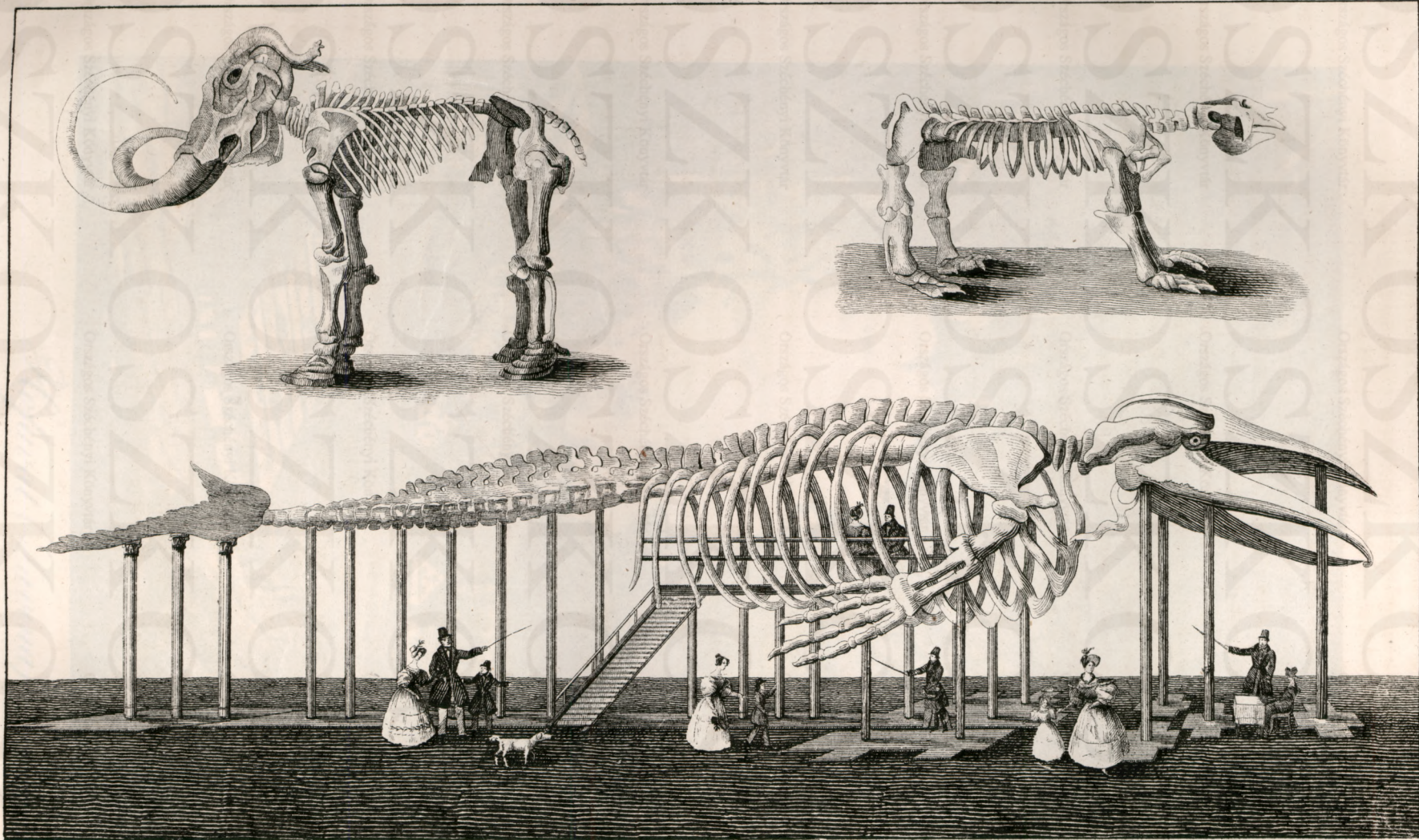
Jeruzsálem' végveszedelme.

Vespasiánus Judeának minden városit, Jeruzsálemet kivéve, meghódítván, tulajdon fiát *Titust* e' várost megszállandó tábor' fejevé rendelte. Ezen fiatal fejedelem ezredeit a' város' árcai körül harczrendbe állította. A' zsidók táborukat szinte síkra állíták, de végre a' lovasság' és gyalogság' megrohanásait ki nem állhatták, és vesztességük után egészen sáncaik közé szorítottak. A' rómaiak a' város' birtokához ekkor rohanással akartak jutni. De Jeruzsálem' meredek sziklákon, erős és jól készült művek által úgy meg volt erősítve, hogy síkon való állása is elég dolgot adott volna; két csudálatos magasságu, erősen körülvett nagy művészséggel felkészített ormú domb a' védelmezőket azon erős állásba helyezé, hogy elleneik' szárnyait a' nyilak' és kövek' özönével eláraszthaták. Maga a' várfok gyanánt alkotott templom sáncokkal véttetett körül, 's az azt környelő tornác kemény várműként tekintetheték, mellyben egy csergedező pataknak forrása is találtatott. A' hegynek belsejében az esővíz' felfogására üregek ásattak. A' lázadók' három fejei közül a' külső legterjedelmesebb sáncozt *Simon*, a' palotaát *János*, magát pedig a' templomot *Eleazár* foglalta el. Ezen három fellázadók közt szüntelen viták uralkodtak. Végre *János* Eleazárt és vitézeit lekonzultatván, a' templom' birtokába jutott. Ekként a' város csak két felekezetre osztva legalább színre egyet tett. A' város' megszállását több csudák mondattak megelőzni, többi közt az ég' boltján villogó fegyverek, 's özveütköző táborok látszottak, a' templom égő felhők' fénye által meg-

világítatván, 's ennek erős kapui hirtelen fölnyilván, egy hang, minden emberi hangnál erősebb, jelenté az Istennek' elköltöztét, mely közben távozó léptek' neszei hallattak. A' körülvettek' száma hat száz ezret tehetett, férfiak és asszonyok egyenlő munkásságot mutattak, mert hazájok' és szabadságuk' vesztének félelme bennök a' természetes halál' félelmét sokkal meghaladta. Egy illy helyen és nép ellen sem a' nyílt erőszakban, sem a' hirtelen megrohanásban bízni nem lehetett, azért is Titus eltökélé magában, hogy fegyvertelepeket, és földdel töltendő sövényleteket használjon. Minden ezrednek kimutatta helyét, és minden fegyveres ütközetet megtiltott mind addig, míg mindent, mi előtte a' városok' bevételére használtatott, meg nem próbált, vagy más új czélszeresebb eszközök ki nem gondolatnának.

A' zsidók' egyenetlensége magok közt nagyobb kárt okozott nekik, mint az ellenség' fegyvere. A' két fővezér János és Simon mint a' vérengzés' és csatavágy' szürnyei közt véres ütközetek történtek. Azoknak vére, kik áldozni járultak a' templomba nem ritkán a' papok' és a' feláldozott állatok' vérével vegyült. Házak raboltattak ki, gyújtattak fel, számtalanok polgártársaik' kezeik által hűltek el. Azon rettenetes, melyet a' rómaiak felállított fegyvertelepe okozott, az egymás ellen agyarkodó felekezeteiket valamiképp egyítette. Simon, ki a' veszedelemhez közelebb volt, fegyveres erőműveit a' sáncz' védelmére fordította ugyan, de a' rómaiak' ereje és szorgalma, vezérük' példája által lelkesítve, ki önszemélyét azon veszedelemnek tette ki, hogy válla erőszakosan megzúztatván, ennek sérelmét egész éltében érzé, a' megszállottak' vak dühét csak hamar felmulatá. A' külső sáncznak egy része lerontatván, a' rómaiak e' nyitott részen a' megszállásnak 15. napján a' város' Salemnak nevezett negyedébe bejutottak. De míg a' megszállók a' föld' felső színének birtokába jutottak, a' megszállottak a' földalatti üregek' urai maradtak, 's a' rómaiak a' templom és Bethesda, meg Sion-nak nevezett város' negyedéből ellenök irányzott nyilak' és kövek' zaporán kívül, az alattok megnyilandó 's őket elhelyelendő föld' veszedelmének is ki voltak téve. Katonai erőműveik' gyakorta elégettettek, nehányukat a' föld nyelte el, nem ritkán visszanyomatván, táboraikba kényszerítették. Sikerült azonban nekik még is a' falon rés' nyitni, és Titus két ezred magával az említett Bethesda negyedbe hatott; mely szerencsétét tovább úzui egyedül tőle függött, mert a' zsidóknak első megrettentőkkor e' város' egyéb része is hihetőleg kezére kerülhetett volna. De elérkezékegyedett szíve előbbre haladni ellenzé.

Katonáinak a' nép' megszárlását erősen megtiltotta 's azoknak, kik magokat megadnák, életet és vagyonjogot ígért, sokat Antonia nevű erősségbe menni engedett. Nagy lelkűsége azonban egészen ellenkezőt szült, mint várhatta volna. A' hűtelen szerencsétlenek nem képzelhették, hogy Titus mind ezeket erényes lelke' sugalmából tenné, sőt azt vélték, hogy ebbeli tetteit félelem vezérlené; azért még egyszer összeverődvén a' kétségbeesés' egész dühével estek a' rómaiaknak, Titus haragjában remegett, látván a' kezei közül kisikamlott győzedelmet, de kevesed magával esmeretlen utczákon harcza keveredni, józan esze tiltá. Azért, a' falon ejtett rés' hatalmában tartásával megelégedvén, Bethesdaból kitakarodott, mellynek visszanyerése négy egész napi ütközetébe került, mert a' házakat egymás után le kellvén rontani, csak nyomról nyomra haladhatott előre. A' rómaiak ékként végre elérték Antonia' erősségét, és a' templomnak délfelöli sánczát, Jeruzsálem' romjain által táboruk' legelső helyeig, az olajfák' hegyeig jutottak. De előhaladtokban akadályokra bukkantak, Moriah hegyét Bethesda-tól egy magas sáncz választá, a' megtámadást pedig Antonia' erőssége, és az ezzel érütköző tornác ellen a' síkról kelle elintézni. Ezen erősség szédítő magassága sokkal nagyobbak tetszék, mint valóban volt, mert Heródes az egész sziklát, mellyre azt építeté, márvánnyal rakatta ki, melyet sem rohanással bevenni, sem másként szét-rontani nem lehetett, az ellenség' szemláltára kelle a' magas sánczra felhágni; olly munka, melly minden más nemzet' bátorságát elvette volna, csak az olly igen szeretett vezér alatt szolgáló rómaiakét nem. Tíz napi szakadatlan erőködés után az erőművek már elég magasra emeltettek, hogy az erősséget megrohanni lehetne, midőn János, Simon és az egész sokaság a' hazaszeretet és kétségbeesés által neki bátorodva, vakmerő dühösséggel belőle kirohantak, 's egyszer'smind az erősség' alsó része egyszerre lángba borult, melyet a' még annak birtokában lévő megszállottak a' földalatti üregek' segedelmével titkosan élesztettek. A' rómaiak ezen épen nem vélt történet által zavarba jöve szinte táborukig nyomattak vissza, erőműveik hamvakká porlottak. A' zsidók ellenségeiket önsánczaik közt szorongatván, a' megszállottakból megszállókká lettek. De vezérük' buzdítása és tettei által neki bátorodva a' rómaiak őket visszanyomták. Azonban mihelyt a' rómaiak' bevételi munkalkodása, erőműveik' és rakott sövényleteik' elrontása miatt felbeszakadt, a' nyomorult zsidók magok közti meghasonlása azonnal elkezdődött, szerencsétlen városukat vérrel és tűzzel árasztották és emész-

Cretchal's mamuth' contr'vixai.

Höfuwat. (Lavina)

tették el, melly iszonyú mérszárláshoz később az éhség is járult még. A' nép alsóbb osztálya tökéletes élelem' hiányában lévén, inséges éltét a' rómaiaktul elorzott lovakkal, és az elővárosok' kertjeiben öszveszedett gyommal tengette; Titusnak szorgos vigyázata által ezen élelemtől is csak hamar megfosztatott, honnét az utcák holtakkal majdan ellepettek. Barátok és rokonok viaskodtak az élelemszeréért magok közt, az anyák ön gyarmekeiket ették meg. Midőn Titus ezen iszonyatos történeteket meghallá, szánakozó érzelmei benne felébredvén, általános bocsánatot üzent mind azoknak, kik kegyelmére megadnák magokat, egyszer'smind a' város', a' templom' és minden vallási rendszereik' megtartását ígervén. De mind ezen ígéreteket, a' megmakacsodott szerencsétlenek visszavetették. A' rómaiak azonban földdel tömött sövényleteiket kijavítván, 's er műveiket felállogatván, Antonia erőssége' ostromához fogtak; melly közben a' sáncznak azon szöglete beroskadt, mellyet a' zsidók kiusonhatásuk végett aláásván, meggyengítettek. A' megszállottak ezen szerencsétlenséget az által előzték meg, hogy midőn a' rómaiak e' résen bejuthatni iparkodnának, egy másodgátot emelvén hamarjában, behatásukat elzárták. Titus azonban az öszveroskadt gát' romjaira lajtörjákat rakatván tíz óraig tartott makacs ütközet után az erősséget bevette. A' zsidók ekkor a' szomszéd tornácot gyűjtötták meg, és Titusnak iszonyodva kelle látni a' templomnak mindjárti hamuvá égését. Ő újra kedvező feltételeket ajánlott a' zsidóknak, Istent híván bizonyásgul, hogy nem részes a' templom' ezen megszenteltetésében. De a' szent városnak lakosait bizonyos dühösség foglalta el, a' közben, hogy a' rómaiak a' templom' megtartásaért viaskodtak, a' zsidók annak elrontásán látszának törekedni. Ezek a' tornácok' egyike által szinlették a' kitörést, a' rómaiak utánok esvén, kergették őket, csoportosan az épületbe rohantak, keresvén ellenségeiket benne, kik a' közben különböző ajtókon 's kapukon kiusontottak. A' tornác' menyezete és oszlopai czedrusfából, azaz olly anyagból voltak készítve, melly a' milly könnyen elemésztetik tűz által, olly romolthatatlan a' levegőn; a' mi több, a' zsidók az egészet földenyv (bitumen) gyanta és kénből álló egyveleggel bekenvén, egyszer'smind az abbai bemenetekhez egész máglya száraz fákat raktak, a' láng azonnal az egész épületet elfogta. Titus a' lángba borult épületet vitézeivel megrakva a' sáncz' színéről nézvén, annak megszabadításán hiában iparkodott, a' szánakozás és iszonyat könyzárpot fakasztott szemeiből. Sok ezen tornácba szorult szerencsétlenek közül önkardjába

dült, mások fejfel ugrándoztak le a' karzatról, még csak egy sem menekedett meg.

Titus végre szánakozási érzelmeit, mellyek annyi vitézeinek halálát okozák, elnyomván, az erősségnek lerontását és a' többi tornácok' meggyűjtását parancsolá, a' belső templomnál egyebet semmit sem akarván megkímélni; a' legvérengzőbb ostrom, melly csak valaha volt, kezdődék ekkor legmagasabb sánczok közé szorulva, a' meggyűjtött tornácok' lángjaiba gőz- és füst-gyomolyagok közt szinte lehetetlen volt az ostromlónak látni; a' vagdalkozó zsidók és rómaiak, haldoklók' jajjai, győzedelmesek' örömujongatásai a' tiszték' parancsszavait hallani gátlák. A' hamis próféták azt mondák Sionban, hogy az ur dicsőségének ekként kell nyilatkoznia, és a' mindig babonás köznép csoportosan tódult a' templomba, melly e' vérengzés' helyévé lön. A' rendtelenség közt egy vitéz, Titus' parancsának daczára, a' templom' ablakai' egyikébe lángesóvát vetvén, ettől a' karzat, a' karzattól pedig az egész templom lángba borult.

A' zsidók ennek láttára az iszonyat' és kétségbeesés' jajára fakadtak, és Titus nálok nem kevesbé döbbenvén meg, a' lángok' harapódzását parancsolá gátlani, de hiában, mert szavai többé nem hallattak. A' bosszúnak öldöklő kivánsága, és a' minden oldalról ragyogó arany és más drágaságok által felingerlett rómaiak' vágya, gyilkolásra és rablásra ösztönzé őket. Ekként lön egy esmeretlen időktül fogva közönséges tiszteletben tartott templom a' tűznek martaléka, mellyet két egymás ellen vívó tábor igyekezett megtartani. Titus Sion' sánczainak bámulatos erősségét csudálván emigy kiáltott fel: az izraeliták' istene maga ostromlá meg a' templomot, övé a' győzelem.

H ó ö m l e t e g.

A' mily gazdag a' természet az álpeseken szépségeiben, olly dúzsnak mutatja magát pusztító rémitéseiben is. Láttuk már a' tengeri jégtorlatokat, most az azokkal rokon hóömlégeket terjeszti kepünk elő. A' hóömleteknek az a' természete, hogy lágyabb időben megindulván a' hegyek' tetején egy nagy hó vagy jégtömeg, lefelé ömlik, 's minél lejjebb jut, annál inkább nagyobbul körületében és nehézségében. Mindent elront és ragad magával, 's ezen pusztítást nem csak nehéz sulyával okozza, hanem a' levegőnek szélvészhez hasonló öszzenyomásával és megindításával is.

A' hóömlateg' támadására elég egy kis meg-rázása a' levegőnek, egy kis szélfúvás, a' hegy'

szélén felhalmozódott tömeg' egyensúlyának elvesztése, vagy egy madárnak rászállása. Azért a' legnagyobb vigyázattal megy az ember az olyan hegyekre, 's alig merészel fenn hangon beszélni, sőt az öszvérek' esengetyűit is betömi. Gyakran elsüti puskáját a' vándor, annak megtudása végett, nem félhet-e valami hőtömeg' leindulásától, vagy hogy a' lezuhanáshoz közel lévőket megindítsa, 's azután bátran vándorolhasson tovább. Sok helyeken üregek vájattak a' sziklákba, hogy veszedelem' idején legyen hová vonulnia az utazónak. Leggyakrabban történik a' hőömlés tavasszal és nyárban, oly formán, mint kikeletkor a' háztetőkről szokott. Ha ennek több száz lábnyi utat kellene haladnia, 's mindenütt lágy havat találna, ez is megnagyobbodnék és oly rettenetessé lenne, mint az álgesi vagy pyrenéi ömletég.

A' hőömlétegek sokféle neme van, ugymint, parázs, szeles, jeges, alapos, téli és nyári ömletég. A' parázs rendszeren akkor szokott történni, mikor fris hó esett, és még egy tömeggé nem vált. Ez elég lágy lévén szét szóródik a' legelső sziklán, 's nem annyira öntömegével árt, mint a' nyomás által hirtelen összenyomott levegővel. A' tömeg előtt vonuló légfolyam miatt szeles ömletégek is neveztetik az ilyen szakadás. Ha gyorsan elkapartatik az ilyen hó, az általa elborított embereket és barmokat még meg lehet szabadítani, épen azért mivel a' hó parázs. Némmel elborított már kigőzölgésével, párájával és ehez tett erőlködésével kigázolt a' csekély hőtömeg alól, de ha nagy rajta a' teher oda kell fagyni vagy fulni a' szerencsétlennek.

Másik neme az ömletégek nyárban keletkezik, de természetesen csak a' hegy' legmagasabb részein, hol a' hó minden évszakban olvadlanul marad. Az ilyen nem veszedelmes, és az álgesi havasokat látogató utasok csaknem mindennap látnak ilyet, kivált kedvező időben. Egy helveta így festi ezen jelenetet. Nyugodtan ülsz a' jegesbércz' és hó sivatag' felhalmozódott chaosa előtt bámulásba merülve, 's azt hiszed, az örökös halált, a' végtelen hallgatást ismered meg a' soha el nem enyésző télnek e' tág hajlékában. Borzadalom rázkodtat meg, 's az élet' nyomait ohajtod fellelni, mert úgy tetszel magadnak, mint egyedül való a' föld' romjai előtt; a' fűszál lábaid alatt újítása szemeidnek, melly elfáradva a' fagyott képeken behunyódik. Ekkor füleidet hirtelen egy mennydörgés üti meg, 's míg gyorsan az égre tekintesz, és egy fellegecskét sem látsz, a' mennydörgésnek viszhangja már füleidbe hat; 's alig tudod hová kalandozzanak még szemeid, midőn amott a' szűs' hópadján egy parázs felhő látszik, 's csudálatos meglepetéssel vulkánt hiszel a' jég-

világban keletkezni. Észreveszed most egyszer's-mind, hogy hol keves pillanatok előtt még minden mozdulatlan volt, egy szeles ezüst vonal, mint valamely zuhatagnak tajtékos ömletege, szétpattan a' parázs tömegben. Alig foghatod meg, mi történt legyen itt. Még csak kevéssel ez előtt életlen meredtség feküdt a' mérhetetlen hegybérczen, és most már folyamok látszanak zübörögni. Az alatt szakadatlanul tart a' ropogó mennydörgés, amaz ezüst csíkok sokkal csekélyebbeknek látszván, sokkal távolabbaknak, mint sem okai lehetnének a' zajnak. E' kétséges szemlélődésnek közepette egyszerre megszűnni látod a' képzelt folyamot, 's megszakad a' csőrömpölő mennydörgés, bámulással veszed észre, hogy az omlás és dörgés egyesülve vala. Elenyészni látod a' parázs felhőt a' hegynek bérczein, 's a' fejebb hó a' szürkébb hósvatagon lefelé felvilágosít; sajnálod, hogy mind ezt jobban nem vizsgáltad, 's hirtelen egy jó darabbal lejjebb a' völgy felé egy sziklahasadékból szökő forrást tekintesz támadni, a' megindult hó újra elkezd széthukkanni, a' ropogás ujlag felelevenül; messzelátó csövön jégdarabokat látsz a' hóhehely' sokaságában, és végre hőömlétegek merészed mondani mi előbb; patakocskának tetszett előtted a' sziklán, melly mérhetetlen hőtömegeket ragad le, 's ezen üreges környéken egy husz fontos álgyu' csattanásait okozza.

Sokkal veszedelmesebbek az ütő ömletegek, mellyek tél' végével szoktak összeállani iszonyu hőtömegekből, mert ezek lezuhanás közben sziklákat törnek széljel, fákat és földet ragadnak le, kunyhókat, falukat elborítanak, és egész erdőket összetördelnek mint szalmaszálakat. Ezen ömletegek azok, mellyeket főleg a' levegőnek legkisebb megrázása is okozhat. Kit az ilyen ömletég elborít, annak örökre vége, mert a' legelső pillanatban vagy semmivé zúzatott, vagy magával ragadja a' tömeg, 's a' legközelebbi sziklán töri porrá. Rendszeren joly kemény ez a' hó, hogy a' nyáig benne álló ember vagy állat, többé ki nem vergődhetik belőle. Néha boltozatot képez a' hegyi folyam felett, és nyárban is híd gyanánt szolgál a' legnagyobb terheknek. A' hőömlétegek csak nyomása által is egész koczka mértföldnyire pusztítanak el a' legtermőbb völgyek egy pillantat alatt, úgy hogy több évek sem elegendők a' kár' helyrehozására. Más pusztítása az ilyen ömletégek, hogy a' pataknak és folyamnak ágyát' egészen betömvén, áradásokat okoz. Ha az ömletég nem parázs, hanem egy tömegben hömpölyög le csekélyebb meredekségű hegylejtire, alap ömletégek neveztetik. Ez inkább tömegének erőszaka miatt veszedelmes mint a' levegő' nyomása miatt, melly

az ömletég' lassu lehöngürődésénél nem igen tetemes. Sok alapömletég minden éven ugyanazon uton jár, 's minthogy azon hely kijellettethetik, kevesebb kárt okoz mint más ömletég.

A' jégömletég támad a' jégtorlatnak eltörődése miatt, mi vagy saját nehézségéből vagy az egyensúly' megromlásából ered. Az ilyen ömletég nyárban történik, 's ha a' leszakadt jégdarabok nem igen nagyok, vagy nem igen mélyre! esnek, kevésbé veszedelmesek. Csak magasról eséskor, midőn a' tömeg szétdarabolódik, és parázs ömletéggé változik, lephet el közel legelőket, hol aztán kárt okoz. Midőn a' tavasz' érkezete a' lapályföld' falúit és mezejit édes reménnyel tölti el, az alpesi lakos remegő félelemmel tekint ezen évszak elébe. A' hóömletegek által okozott szerencsétlenségek oly sokak, hogy egész könyveket írhatni rólok. Többek közt 1797. két malmot borított el az ömletég, egyikben senki, de a' másikban nyolcz személy vala. Segítő emberek futván elő, a' nyolcz öl mélységű hótömeget elhányák, 's 22 óra mulva kiszabadíták a' szerencsétleneket, velök egy tehenet, egy bárányt és hat tyukot huzták ki sérelem nélkül; csak egy gyermek találatott halva. — Bizonyos fiatal ember nyolcz napig ült guggolva egy ömletég alatt étel 's ital nélkül, és fenhangel több egyházi énekeket énekelt, végre kihúzatott, de már sem lábaira nem állhatott, sem fel nem egyenesedhetett, 's nyolcz nap mulva meghalt. 1799. 400 ausztriai katonát borított el *Engatinban* az ömletég, de bajtársaik' nevétségére egymás után kibujkáltak alóla, noha sokan megsebesülve.

A' hóömletég ellen természetesen nem igen lehet védelmet találni, a' lakosok csak arra vigyáznak, hogy új házak ne építessenek meredek hegy alá. Az erdőket szorgalmasan nevelik, mivel ezek leghatalmasabb bástyák ellene. Három szegű falak is szoktak rakatni, hegyeik a' gyanus pont felé irányoztatván. Mind a' mellett hogy sok kárt és szerencsétlenséget okoznak a' hóömletegek, kétségtelen hasznuk is vagyon; mert alig lenne képes a' nap egyesülve a' föld' melegével elolvasztani a' hegygerinczen annyi havat, ha nagy része az alantabb helyekre nem hőmpölyögne, és ott vízzé nem válnék, 's nem képzelheti az ember mily nagy csomó havak tornyozódának végre fel, a' legfelségesebb legelőket is elborítván lassanként, ha fogyásának ezen módja nem lenne. —

A p h o r i z m á k.

A' veszedelem mellette járjon az embernek mint a' dajka vesszejével a' gyermeknek, akkor

összeszedi magát, hegyen völgyön keresztül megy 's minden mélységen átgázol; de míg a' bátorság hizlalgatja mézes kenyérével, csak renyhe nyugodalomnak adja magát.

Szenvedélyek a' léleknek zivatarai. Minél erősebb a' lélek, annál hevesebbek szenvedelmei. Ezek feltámasztó trombitái minden lelki erőnek. Csak a' gyenge nyomatik el, de a' nagy, erős és nemes ember tiszta, ragyogó csillagként húzza keresztül az élet' szivárványát az izzó felhőkön.

Az irigység tüköre a' bölcsnek, mellyből őn hibáit kémleli ki.

Az a' köz mondás, hogy senki sem prophéta saját hazájában, onnan magyarázthatatik meg, hogy az emberi haszonlesésnek mindenkor két szemüvege van készen; egyik nagyító üveg tulajdon énjének számára, másik kicsinyítő a' nem ének' számára, 's ezeken nézi a' magához legközelebb lévőket.

Az igazság' szellemének valami báj ereje vagyon, melly a' kétségnek és gyanúnak hirtelen véget vet, 's azt az ellenkezővé változtatja.

Minél szegényebb valaki annál inkább keresi a' gyönyöröket; minél semmirevalóbb, annál többet tulajdonit magának; minél üresebb, annál hiubb; minél megvesztegethetőbb, annál több gondja van arra, hogy becsületesnek tartassék.

Bölcsesség az életnek szeme, mert a' nélkül merő éj életünk. Csak általa juthatunk ki a' tévedésekből, csalódásokból 's a' képzelet' éjjeléből a' tisztán látás' napvilágába. —

P e c s é t k i v e v é s.

A' ruhákbeli pecsétkiszedés tulajdon mesterségnek tekintetik. Alap- vagy segéd tudománya a' chemia, de ez a' háztartásban épen nem oly közönséges, mint igen nagy haszna érdemelné. A' pecsét kiszedésnek eddigi különféle módjai leginkább csak a' történet' és próbálgatás' útján jöttek szokásba, 's az ezen mesterséget üzök titokban tartják, hagyják örökbe vagy pénzen adják el. Azért nincsen is tudományunk róla, melly elveit a' chemiából fejtegetné ki. Míg tehát ehez juthatunk, hasznosnak látszik az egyes próbákat összegyűjtögetni a' tapasztalás' útján. A' katonaság némely őrizetben régóta e' következő vizet használja nagy sikerrel: egy jó mázos tálba egy üveg lágymeleg viz öntetvén, fejjér szappandaráb 's két lat porrá tört soda (lugsó) vettetik belé. Ez mindenik elolvadván, két evő kanállal öntetik belé ökörepe, 's egy keves levendulaolajszesz (essentia). Ez a' vegyíték összekavartatik, vásznan átszűretik 's a' folyadék üvegbe

tétetik. Ha aztán használatra akarja az ember fordítani, egy kis mennyiség gondosan a' peccsétro tétetik, 's egy kis kefével megdörzsöltetik, azután megmosatik azon hely, hol a' peccsét vala, 's mellyen a' folyadék elterült, langymeleg vízzel, ily módon a' folyadék is levétezik róla, melly ártana a' ruhának, ha csak egy részben is rajta maradna.

M é r g e s v ö l g y.

Utolsó ülésében a' geographiai királyi társaságnak Londonban, egy levele olvastatott fel *Loudon Sándor* urnak, mellyben egy kis völgynek *Java* szigetén, látogatásáról tön tudósítást.

Ezen völgyet a' lakosok *Guapo Upasnak* (mérges völgynek) nevezik. Bathurtól öt mértföldnyire fekszik, 's légkörének öldöklő tulajdonsága miatt nevezetes. *Juliusban* látogatta meg *Loudon* ur. A' fák megett egy közel lévő hegyen, melly a' völgyet környezi, minden veszedelem nélkül közeledhetik az ember egy óra negyednyire. Ezen pontról nézte el *Loudon* ur vezetőjével szakadatlanul zigarrózáva a' völgyi mélységet, mellynek körülete fél mföld, alakja pedig tojásdad gömbölyü. Mélysége valami 35 — 40 láb lehet. Aljazata sima, kövekkel borított, 's minden tenyészettől pusztá. Itt ott némelly emberi esontvázak tüntek fel, hihetőleg a' lázadók' háboruja alatt oda futott katonákéi, kik semmit sem tudtak e' völgynek veszedelmes tulajdonságáról. Nagy sokasága állatok, ugymint medvék, szarvasok, tigrisek is 's a' t. látszottak szerteszt dögölve. Utazóink két kutyát és egy pár tyukot hoztak volt magokkal, azokkal próbát teendők. Először egy kutyát jvetettek le, 14 másod percz alatt már nem állhatott lábán, hanem összerogyott, 's 18 percz alatt megszűnt élni. A' másik kutya követé; mikor az előbbinek teteméhez ért, mozdatlanul állott, két másod percz mulva lefeküdt, 's 7 percz után minden vonaglás nélkül oda lett. Ez a' tünemény a' napolyi kutyabarlangra emlékeztet, azon nevezetes különbséggel, hogy *Guapo Upas* völgy egészen mérges levegővel látszik megtelve, ama' barlangban pedig egyenesen állhat az ember minden veszedelem nélkül, a' mephitisi gigözölgés csak néhány hüvelykre emelkedvén a' föld felett.

E g y v e l e g.

Úszóing. Szerfelett egyszerű, de igen hathatós és olcsó eszköz lesúlyedés ellen a' vizen egy *kettős*, rövid ing, ujjak nélkül, tömötten szőtt pamut vagy lenanyagból, ha az szorosan a' testhez fekszik. Felül a' szorosan összevarrott két ing közé egy kis levegőhathatatlan cső dugatik, oly formán, hogy nyílását könyedén el lehessen szájjal érní, 's így a' két ing közötti hézakit levegővel telefujván az ember, az által sok ideig uszkálhat és maradhat a' vizen. A' csövet bilentyü záróval is látják el, hogy a' befujt levegőt ki ne bocssássa; az úszóinget meg is kell nedvesíteni, mi előtt felfujná az ember, mivel ha száraz, könyebben áteresztí a' levegőt. Fördéskor és víz inségben sok szerencsétlenséget elháríthatni ezen találmánnyal.

Patkánykutyák. Azt mondják, *Mexiko'* hegyeiben bizonyos nemü vad kutyákat találtak, mellyek barlangban élnek és alig oly nagyok mint a' patkányok, mellyeket üldöznek és pusztítanak. az egereknek is halálos ellenségei lévén. Már próbák tétetnek ezen csinos állatkák' szelidítésére hogy a' kártékony egerek' és patkányok pusztítására használtathassanak.

Babylon. Egy vala az ó világ' legnagyobb, leghíresebb és népesebb városai közül. Kerülete 12 mertföldet teve. Ezen iszonyu város' falai a' világ' hét csudái közé tartoztak, 200 rényi vastagságuk lévén, 's 250 toronnyal és 100 kapuval díszeskedvén. Legújabb utazási híradások szerint nem egyéb most ez az óriási város elláthatatlan omladvány és mocsártömegnél, pusztaságoktól körülöztetvén. Nem lakik ott most már élő teremtmény, nem találtatik ott egy hajlék, még sem vala mind eddig képes sem az idő sem az emberi kéz földel egyenlővé tenni enyészhetetlen halomomladékát a' több mint 2000 esztendő előtt történt pusztulásnak. Ott áll ez hegyként a' sivatagságban 's emlékeként az emberi nagyság' semmiségének.

Nagy falevel. Nem régiben Londonba vitétt *Ceylonból* egy falevel, melly közbámulást gerjeszte. Az ugy nevezett tallipot fának levele volt az, melly minden fák' legnagyobbikának tartatik. Hosszasága a' levelnek 11 láb, szélessége 16, 's hat ember tökéletes menedéket talál alatta a' napsugárok ellen. Két vagy három ilyen level elég a' ceyloni lakos' házának befedésére.

POZSONYBAN.

Szerkezteti 's kiadja *Orosz József*, nyomtatja ifj. *Schmid Antal*.